

ВІДГУК

**на дисертацію Кавуна Дмитра Юрійовича
«Кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав
потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12. 00. 09 –
кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза; оперативно-
розшукова діяльність**

Питання забезпечення прав і свобод людини та громадянина, складовою частиною якого є забезпечення прав учасників кримінального провадження, на сьогодні є найважливішою проблемою як внутрішньої, так і зовнішньої політики усіх держав світу. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод особи у кримінальному провадженні, а також створення умов для їх практичної реалізації, є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому.

Найбільшим здобутком у розвитку механізмів захисту прав людини і громадянина в Україні стало прийняття 28 червня 1996 р. Основного Закону нашої держави, який на найвищому законодавчому рівні зафіксував широкий перелік прав і свобод, а також проголосив, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. В аспекті гарантування прав людини Конституція України є однією з найкращих у світі, проте реальне здійснення прав особи у кримінальному судочинстві потребує належного забезпечення, вироблення надійних механізмів їх захисту. Основна причина суттєвої актуалізації даного питання в останні роки полягає у переорієнтації нашої держави на світові стандарти у відношеннях з особистістю. Для того щоб проголошені права не залишалися декларацією, держава повинна створити відповідний правовий механізм їх забезпечення, тобто органічну сукупність усіх засобів і форм переведення нормативності права у впорядкування суспільних відносин, переведення «належного в існуюче».

Зазначена вимога є ідеалом, який досягається далеко не відразу. Однак саме прагнення до нього у кінцевому рахунку й визначає формування в теорії кримінального процесу якісно нового ставлення до особи та вироблення механізмів забезпечення її прав. Однією з ключових особливостей цього процесу є наявність відмінностей у процесуальному положенні різних учасників кримінального процесу, а відповідно, їх інтереси у кримінальному провадженні зачіпаються неоднаково та в різному ступені потребують забезпечення.

У національній юридичній літературі дуже розповсюдженою є думка про те, що підозрюваний (обвинувачений) та потерпілий є основними об'єктами турботи про забезпеченість їх прав у кримінальному процесі. Проте, в новому КПК України (який все ж залишається кодифікованим актом кримінального процесу розшукового типу), відбулося надмірне «одержавлення» прав потерпілого, що негативно вплинуло на правовий статус цього учасника кримінального провадження. Зокрема, потерпілий не віднесений до сторони обвинувачення, позбавлений низки прав, якими він а priori має бути наділений. Розробники КПК України мали шляхетну мету - створити механізм забезпечення прав потерпілого силами держави, «заслонити» потерпілого потужним авторитетом представників сторони обвинувачення, та перш за все державного обвинувача. Але ця мета досягнута не була. Центральною фігурою кримінального процесу опинився підозрюваний. Перевага надається саме комплексному забезпеченню його прав, свобод та законних інтересів.

При наявності таких ухилів у регулюванні кримінального провадження закономірно виникає питання – хто є центральною фігурою кримінального процесу – потерпілий чи підозрюваний, задля кого існує право і процес, чому слід віддавати перевагу – захисту жертви злочину, чи покаранню злочинця? Наука і практика довела, що одностороннє надання преференцій підозрюваному або потерпілому не сприяє вирішенню конфлікту між державою, особою, що вчинила злочин і потерпілим.

Не можна сказати, що питання визначення процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні знаходилися поза межами уваги

науковців. До них зверталися такі відомі процесуалісти, як Ю.П. Аленін, С. А. Альперт, В.П. Бож'єв, В.Г. Буткевич, Л. В. Брусніцин, М. І. Гошовський, Ю. М. Грошевий, К. Ф. Гуценко, С. В. Давиденко, Т. М. Добровольська, П.С. Елькінд, З.З. Зінатулін, Х. Р. Кахнич, Л. Д. Кокорєв, В. М. Кудрявцев, О. П. Кучинська, О. М. Ларін, П. А. Лупинська, В. Т. Маляренко, О. Г. Мазалов, Л. Л. Нескороджена, В. Т. Нор, І. Л. Петрухін, Т. І. Присяжнюк, В. Я. Понарін, В. М. Савицький, М. С. Строгович, І. А. Тітко, Н. Б. Федорчук та ін.

Водночас, варто відзначити, що майже всі дослідження були виконані під час дії КПК 1960 р., що певною мірою знижує їх актуальність та значущість у сучасних умовах. Ефективне застосування положень нового КПК України неможливе без модернізації класичних та вироблення нових доктринальних підходів, а також без належного врахування міжнародних стандартів та зарубіжного досвіду. Отже, непересічне значення для створення збалансованого механізму захисту прав потерпілих від злочинів мають міжнародно-правові акти, а також рекомендації Ради Європи: Декларація основних принципів для жертв злочинів та зловживань владою (затверджена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 40/34 від 29 листопада 1985 р.); документи Економічної та Соціальної Ради ООН, зокрема: Резолюція № 1999/26 від 28 липня 1999 р. про розвиток та імплементацію основ медіації та відновлювального правосуддя, Резолюція № 2002/12 від 24 червня 2002 р. про основні принципи використання проблем відновлюванню правосуддя в кримінальних справах. 24 листопада 1983 р. Радою Європи прийнята Конвенція про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів. Важливі документи розроблені Комітетом Міністрів Ради Європи, серед них Рекомендації № R (85) 11 від 28 червня 1985 р. щодо ролі потерпілого в межах кримінального права та кримінального процесу; Рекомендації № R (87) 21 від 17 вересня 1987 року щодо допомоги жертвам та запобігання віктимізації; Рекомендації R (99) 19 від 19 березня 1999 р. щодо медіації у кримінальних справах; рамкові рішення від 15

березня 2001 р. про становище жертв в кримінальному процесі, директива від 29 квітня 2004 р. щодо компенсації жертвам злочинів і інші.

У цих рекомендаційних документах сформульовані стандарти процесуального статусу потерпілого у кримінальному процесі. Їх використання у вітчизняному законодавстві є однією з гарантій належного захисту прав потерпілих у чинному КПК України. Порівняльний аналіз положень «Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів, зловживання владою» і відповідних норм чинного КПК, що регулюють процесуальний статус потерпілого, свідчить про їх певну неузгодженість. Це стосується наступного: 1) проблем створення національної установи (фонду) захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень; 2) обов'язкової участі адвоката – представника потерпілого; оплати за його послуги за рахунок коштів Державного бюджету, коли потерпілий є неповнолітнім, або має психічні чи фізичні вади; 3) прийняття закону про умови та порядок відшкодування державою шкоди, завданої каліцтвом, іншим пошкодженням здоров'я, або смертю, які напустили в результаті вчинення кримінального правопорушення; 4) необхідності роз'яснення потерпілому його прав; 5) з'ясування позиції потерпілого та врахування її при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження; 6) надання безоплатної правової допомоги тим, хто має особливі потреби, зумовлені характером завданої шкоди, хто втратив внаслідок кримінального правопорушення працездатність і через свій фінансовий стан не може сплатити послуги з надання правової допомоги і інші.

Крім цього, потребують уточнення передумови набуття особою процесуального статусу потерпілого, а також запровадження системи гарантій прав потерпілого під час укладання угоди про примирення і пред'явленні ним цивільного позову. Порівняльний аналіз КПК України 1960 і 2012 років свідчить про те, що в чинному КПК не враховані окремі позитивні напрацювання КПК 1960 року щодо правового положення потерпілого.

Отже, все це зумовлює актуальність теми дослідження і напрями його проведення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему

дисертації визначено відповідно до комплексної наукової програми «Основні напрямки реформування законодавства України у контексті Європейської інтеграції» (номер державної реєстрації 0104U004048), Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, наказу МВС України від 16 березня 2015 р. № 275 «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямків наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років». Дисертаційна робота виконана у рамках науково-дослідної теми кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Комплексні дослідження проблем злочинності та окремих видів злочинів на основі верховенства права» (номер державної реєстрації 0116U000916).

Здобувач, з точки зору окресленої теми, правильно сформулював об'єкт та предмет дослідження (с.7), продемонстрував знання сучасних наукових методів пізнання, що позитивно відбилося на результатах дисертаційного дослідження (с. 7), підтверджує його наукову обґрунтованість і новизну розроблених теоретичних висновків і науково-практичних рекомендацій, що виносяться на захист.

При написанні роботи автор спирався на аналіз достатньої кількості літературних джерел (315 найменувань), ґрунтовно і критично вивчив не тільки вітчизняні наукові роботи та законодавство, а й праці зарубіжних науковців у сфері теорії права, кримінального процесу, кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права, криміналістики (с. 8, 176-206). Підґрунтям для написання дисертації також стали наукові праці фахівців у галузі філософії, логіки, соціології, економічної теорії, теорії оперативно-розшукової діяльності, а також інших спеціальних, галузевих та загальнотеоретичних юридичних наук. Все це в сукупності й дало здобувачу змогу вирішити важливу наукову проблему, дати відповіді на актуальні й вагомні питання, запропонувати рекомендації з подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Достовірність і обґрунтованість висунутих гіпотез та висновків, які робить автор, підтверджуються емпіричними даними, отриманими на підставі результатів анкетування 150 слідчих Національної поліції Харківської та Одеської областей, узагальнень та аналітичних матеріалів з питань правозабезпечувальної діяльності прокурора на стадії досудового розслідування прокуратури Харківської області. В нагоді у ході дослідження проблем, що стали предметом дисертації, був власний досвід здобувача, набутий під час роботи на різних посадах в органах прокуратури України (с. 8, 207-210).

Результати дослідження були апробовані на наукових конференціях (с. 11).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першою в Україні спробою комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, та з урахуванням нового кримінального процесуального законодавства сформулювати загальну концепцію кримінального процесуального механізму забезпечення прав і законних інтересів потерпілого (фізичної особи) під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень. Слід зазначити, що дисертаційні роботи, які так чи інакше торкалися участі потерпілого у кримінальному провадженні відповідно до норм нового КПК України, вже захищені в Україні. Серед них, зокрема, дисертація Кахнич Х. Р. З'єднаний процес як спосіб захисту прав потерпілого від злочину у кримінальному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Х.Р. Кахнич. – Львів, 2013. – 234 с.; Перепадя О.В. Кримінально - правові аспекти примирення між особою, яка вчинила злочин, та потерпілим (порівняльний аналіз законодавства України та ФРН): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О.В. Перепадя. – Київ, 2003. – 219 с.; Тлепової М.І. Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / М.І. Тлепова. – Харків, 2016. – 221 с. Проте, саме з точки зору розробки процесуального механізму забезпечення прав і законних інтересів потерпілого досліджень не здійснювалося.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Перш за все необхідно зазначити, що дисертант обрав для дослідження непросту тему. Складність її проявляється не в тому, що здобувач звернув увагу на "кричущі" проблеми участі

потерпілого у кримінальному провадженні, а в предметі дослідження, яким є кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав і законних інтересів потерпілого на стадії досудового розслідування, його правові, структурні та функціональні аспекти. Це дуже складний ракурс, гідний для дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, оскільки складові цього механізму настільки розвинені, що таку тему можна досліджувати на рівні роботи більш високого рівня. Гадаю, що дисертант після захисту цієї дисертації не зупиниться у своєму пошуку та буде продовжувати свої наукові розвідки.

Окремо хочеться також підтримати дисертанта не тільки у його дослідницькій але й громадянській позиції. Мова йде про точку зору, яку висловлює дисертант на сторінках своєї роботи. Причому він робить це емоційно, але дуже аргументовано, що свідчить про те, що автор роботи болісно переживає ту дефектність нормативного регулювання прав потерпілого у кримінальному провадженні, іноді формалізм органів досудового розслідування, прагне покращити не тільки нормативне регулювання, але й змінити вектор кримінальної процесуальної політики у бік захисту прав потерпілого. Зокрема, автор підкреслює, що за новим КПК України права підозрюваного, обвинуваченого розширені до таких меж, що вчені-правознавці України сміливо називають їх «привілеями», а відомий вчений-процесуаліст Едуард Олексійович Дідоренко стверджував, що Україна не зможе стати правовою державою доки в ній безпідставно будуть розширятися права та свободи підозрюваного, обвинуваченого.

Державна турбота про винуватого у вчиненні кримінального правопорушення зараз не має меж... Замість посилення впливу на особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, національний законодавець при прийнятті КПК 2012 року усі свої зусилля безпідставно спрямував на гуманітарну складову кримінальної процесуальної діяльності, що потягло за собою суттєве пом'якшення кримінального процесуального положення підозрюваного, обвинуваченого та послаблення усіх регламентів їх кримінального переслідування (с. 60). В той же час жертві кримінального правопорушення (потерпілому), як

найбільш зацікавленому учаснику кримінального провадження, не тільки безпідставно відмовлено у реалізації обвинувальних дій проти свого безпосереднього кривдника по кримінальних провадженнях публічного обвинувачення, а й саме забезпечення його прав і законних інтересів відсунуто на другий план. Про це свідчить визначення законодавцем захисту прав підозрюваного, обвинуваченого однією з основоположних (загальнопроцесуальних) функцій (ч. 3 ст. 22 КПК України), в той час, коли обов'язкова загальнодержавна правозахисна функція, що спрямована на забезпечення прав і законних інтересів потерпілого і обумовлена беззаперечними вимогами ст. 3 Конституції України, у КПК України 2012 року навіть не згадується (с. 61).

Звідси випливає висновок, який робить автор роботи – "Переосмислення місця і ролі жертви кримінального правопорушення у сучасному кримінальному процесі – нагальна вимога часу, що обумовлює необхідність трансформації потерпілого в основного учасника кримінальної процесуальної діяльності з визначенням пріоритетності забезпечення його прав, свобод і законних інтересів, порушених вчиненням щодо нього кримінальним правопорушенням" (с. 66). Цей висновок заслуговує на всіляку підтримку та реалізацію у правовій політиці держави.

На підтримку заслуговує й пропозиція дисертанта відмовитися від існуючої конструкції ч. 2 ст. 55 КПК, а саме про набуття особою процесуального статусу потерпілого з моменту подачі нею до компетентного органу заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до кримінального провадження як потерпілого, бо публічний характер як самої кримінальної процесуальної діяльності в цілому, так і правозабезпечувальної діяльності її владних суб'єктів, не вимагає згоди жертви кримінального правопорушення на визнання її потерпілим (с. 53, 67).

Уявляється, що публічний характер кримінального провадження зумовлює здійснення і публічного захисту прав, свобод та законних інтересів потерпілого, а також інших учасників процесу *ex officio* (в силу службового обов'язку), тому у

більшості випадків забезпечення прав і законних інтересів особи у цій сфері повинно ініціюватися або здійснюватися самими органами державної влади. Вважаємо також некоректним за відсутності згоди на участь у кримінальному провадженні особи, якій злочином завдано шкоду, в разі необхідності залучати її як свідка відповідно до вимог ч. 7 ст. 55 КПК України. Свідок і потерпілий мають різні процесуальні статуси. Потерпілий має право давати показання, а свідок зобов'язаний це робити (ч.2, 3 ст. 95 КПК). Крім того, свідок – це особа, яка не повинна мати інтересу в провадженні. Отже, все це свідчить на користь думки про те, що особу слід *ex officio* визнавати потерпілою і залучати її до сфери кримінального провадження.

Безумовно слід підтримати думку здобувача, що «позбавлення жертви кримінального правопорушення права бути учасником сторони обвинувачення перетворює конституційний і кримінальний процесуальний принцип змагальності сторін у юридичну фікцію» (с. 55) та пропозицію, яка звідки впливає — про необхідність доповнення КПК України положенням про віднесення потерпілого до сторони обвинувачення (с. 9, 54-55, 67). Такі пропозиції лунають з самого моменту прийняття нового КПК України, а аналіз юридичної літератури дає підстави стверджувати, що жодний науковець чи правозастосовник ще не обґрунтували протилежної точки зору.

У опанованому дисертаційному дослідженні проведений також системний аналіз прав потерпілого на предмет їх змістовної характеристики і належності достатніх гарантій реалізації у стадії досудового розслідування. На погляд офіційного опонента, у роботі сформульовано низку обґрунтованих пропозицій по доповненню прав потерпілого: на ознайомлення з повідомленням про підозру і обвинувальним актом (с. 74); на участь у прийнятті рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (с. 74-75), закриття кримінального провадження та звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності (с. 145); про забезпечення прав потерпілого, якому злочином заподіяна смерть (с. 23, 24); про забезпечення державою права на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (с. 63-64); про забезпечення

безпеки потерпілого (с. 135-136); щодо конкретизації права на збирання і подання доказів; розширення і гарантування можливостей заявлення клопотань та оскарження дій і бездіяльності слідчого та прокурора (с. 80, 81-82, 154 і далі) тощо.

Позитивно значущим для науки і практики є пропозиції дисертанта щодо систематизації прав потерпілого. Зокрема пропозиція всі надані потерпілому процесуальні права у досудовому розслідуванні розділити на чотири групи: права, направлені на доказування винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, що розслідується; права по відстоюванню своїх інтересів; права, направлені на відшкодування завданої шкоди; права на участь в слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях (с. 59). Така класифікація сприятиме не тільки більш детальному дослідженню прав потерпілого, а й подальшому їх системному та повному вдосконаленню.

Вважаю також обґрунтованою пропозицію автора дисертації щодо доповнення прав потерпілого. На думку офіційного опонента, є слушною точка зору дисертанта про розширення можливостей надання правової допомоги потерпілим від злочинів (с. 9, 89, 120), закріплення у КПК України випадків обов'язкової участі представника-адвоката потерпілого (с. 94-95, 120). Така необхідність пояснюється тим, що в Законі України «Про безоплатну правову допомогу» вторинна допомога (тобто допомога у вигляді захисту або представництва інтересів осіб) є безоплатною для обмеженої категорії громадян. Це не відповідає вимогам п. 17 Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою, у якому вказується, що треба надавати правову допомогу тим, хто має особливі потреби, зумовлені характером завданої шкоди, тим, хто внаслідок кримінального правопорушення втратив працездатність, або через свій фінансовий стан не може сплатити послуги з надання правової допомоги. Гостро стоїть дане питання також у випадках згоди потерпілого на підтримання обвинувачення.

Конструктивною є пропозиція дисертанта про вдосконалення процедури ознайомлення потерпілого з висунутою підозрою (с. 74). Зокрема, згідно з п. 2 ч. 1

ст. 56 КПК України потерпілий має право знати сутність підозри чи обвинувачення. Проте, дисертант звертає увагу на те, що під терміном "знати" розуміється особисте ознайомлення потерпілого з письмовим повідомленням слідчого, прокурора про підозру особі, яка вчинила кримінальне правопорушення. Разом з тим, строки і порядок ознайомлення потерпілого з повідомленням про підозру до, під час, після вручення його підозрюваному, чи після внесення відповідних даних про вручення повідомлення про підозру до ЄРДР, законодавець залишив невизначеними. Користуючись цим, слідчі, прокурори, як правило, не знайомлять потерпілих з указаним важливим процесуальним документом (с. 74, додаток А). Цей недолік є суттєвим порушенням права потерпілого під час проведення досудового розслідування. У зв'язку з цим автор роботи пропонує до п. 2 ч. 1 ст. 56 КПК України внести доповнення такого змісту: «потерпілий знайомиться з письмовим повідомленням про підозру під розписку не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту внесення відповідних відомостей про вручення його підозрюваному до Єдиного реєстру досудових розслідувань».

В роботі містяться й інші положення, які заслуговують на увагу та повинні бути враховані законодавцем.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані за результатами проведеного дослідження висновки і сформульовані пропозиції можуть бути використані: – у практичній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, що підтверджується актом впровадження у практичну діяльність ХНДІСЕ імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса від 8 грудня 2016 року; – в навчальному процесі у вищих юридичних навчальних закладах при викладанні дисциплін «Кримінальний процес України», «Досудове слідство України», «Прокуратура України», «Організація судових та правоохоронних органів України», у підготовці підручників, навчальних посібників та навчально-методичних матеріалів із цих дисциплін, а також як матеріал для підвищення кваліфікації прокурорів, слідчих, працівників оперативних підрозділів, суддів (акт впровадження у навчальний процес юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна від 15 листопада 2016 року).

Публікації. Основні теоретичні висновки і практичні рекомендації, що містяться в дисертації, відображені у 14 наукових публікаціях за темою дослідження: у 7 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях (у тому числі одна в іноземному науковому виданні та одна у співавторстві), а також у 7 тезах доповідей і наукових повідомлень на наукових конференціях. У статті «Слідчий суддя у механізмі забезпечення прав і законних інтересів потерпілого», яка опублікована у Віснику юридичного факультету ХНУ ім. В. Н. Каразіна (Серія: Право. – Вип. 21. – 2016.– С. 157–164) у співавторстві власні теоретичні розробки здобувача становлять 50 %.

Основні положення дисертаційного дослідження повно викладені в авторефераті

Загальна позитивна оцінка дисертаційного дослідження не виключає відсутності у ньому дискусійних та недостатньо обґрунтованих положень, до числа яких, на погляд офіційного опонента, відносяться:

1. На с. 46 дисертації автор пропонує визначення поняття «кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав і законних інтересів потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні». Зокрема, на думку автора «це система основних владних суб'єктів цієї стадії кримінального провадження (слідчого, прокурора, слідчого судді), які при безпосередній участі потерпілого (фізичної особи) і його представника-адвоката, активно використовують увесь арсенал наданих їм правових засобів (повноважень, форм і методів реалізації) для своєчасного і повного відновлення прав і законних інтересів потерпілого (фізичної особи), порушених вчиненням щодо нього кримінальним правопорушенням, з обов'язковим відшкодуванням заподіяної шкоди, а також попередження порушень прав потерпілого (фізичної особи) іншими учасниками досудового розслідування».

З приводу розробленого визначення поняття можна зробити декілька зауважень. Сам по собі кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав та законних інтересів будь-якого учасника кримінального провадження не може

являти собою «систему основних владних суб'єктів цієї стадії кримінального провадження (слідчого, прокурора, слідчого судді)».

Механізм забезпечення переважно являє собою систему засобів, за допомогою яких здійснюється реалізація прав певних осіб та порядок дії органів, наділених владними повноваженнями.

Будь-який механізм, в тому числі й механізм забезпечення прав потерпілих на стадії досудового розслідування, складається з певних елементів, як-от: об'єкт забезпечення; предмет забезпечення; суб'єкти забезпечення; нормативне регулювання механізму забезпечення; відповідальність за невиконання покладених на владних суб'єктів обов'язків.

2. Наступне зауваження випливає з першого та пов'язане з архітектонікою роботи. Назва розділу 2 дисертації «Основні структурні елементи кримінального процесуального механізму забезпечення прав і законних інтересів потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні». Складовими ж цього розділу є такі підрозділи, як «Роль особистої участі потерпілого (фізичної особи) у правозабезпечувальному (правозахисному) механізмі досудового розслідування», «Місце представника–адвоката потерпілого (фізичної особи) у правозабезпечувальному (правозахисному) механізмі досудового розслідування», «Основні владні суб'єкти досудового розслідування у механізмі забезпечення прав і законних інтересів потерпілого (фізичної особи)». Отже, вважаємо, що дисертант повинен був чітко визначитися зі змістовним наповненням структурних елементів механізму забезпечення прав потерпілого у кримінальному провадженні, що обумовило б наступну побудову логіки дослідження та назву підрозділів.

3. На сторінці 28 роботи автор розвиває думку О.Іванова про те, що право на захист права не є властивістю самого суб'єктивного права особи, а є самотійним правом, хоча й тісно пов'язаним із суб'єктивним правом та наполягає на тому, що право на захист – це самотійне право. Дисертант підкреслює, що «право потерпілого на захист права – це передбачена КПК України можливість жертви кримінального правопорушення, як носія конкретних

порушених прав, використовувати з метою їх відновлення як власні, дозволені законом відновлювальні дії, так і звертатися до компетентних державних органів з заявою, скаргою, клопотанням, вимагаючи відновити порушене право з забезпеченням відшкодування завданої шкоди» (с. 29).

Відомо, що в теорії права виокремлюється об'єктивне та суб'єктивне право. Об'єктивне право – це загальні правила поведінки, що визнаються державою і забезпечуються у разі потреби шляхом державного примусу. Суб'єктивне право – це вид та міра дозволеної поведінки конкретного суб'єкта у конкретних правовідносинах. Способом реалізації суб'єктивного права є його використання, яке може відбуватися шляхом як активної поведінки, так і пасивної. Причому якщо суб'єктивне право існує, проголошується, закріплюється державою, то держава встановлює й систему гарантій його реалізації, в тому числі покладає на власних суб'єктів обов'язок забезпечення цього права. Отже, з метою реалізації суб'єктивного права непотрібно виокремлювати як деяке квазіправо ще й «право особи на правозабезпечення». Якщо державні органи не виконують своїх обов'язків та не діють у спосіб, передбачений законом, мова повинна йти про порушення ними закону та постановку питання про притягнення їх до відповідальності.

На с. 35, 43 автор приводить визначення поняття «правозабезпечувальна (правозахисна) діяльність», тобто використовує правозахист і правозабезпечення як синоніми. Але на цій же сторінці робиться висновок, що забезпечення прав – це комплекс гарантій з реалізації, охорони та захисту прав людини і громадянина. Отже, поняття «забезпечення» розуміється автором ширше ніж захист, і включає в себе захист, охорону і гарантії реалізації прав.

Проте на с. 36 визначено, що «забезпечення права не співпадає ні зі створенням умов для його реалізації, ні з його захистом, ні з його охороною, а є самостійною правовою категорією».

Отже, вважаємо, що автору слід ще раз повернутися до теоретичного підґрунтя та визначитися зі співвідношенням використовуваних понять.

4. На сторінках роботи дисертант відстоює позицію, згідно з якою потерпілим у кримінальному провадженні може бути лише фізична особа. Однак, доводи дисертанта потребують додатково обґрунтування, оскільки не всі вони є прийнятними. Наприклад:

– «В XIV-XVII століттях українські землі перебували у складі Великого князівства Литовського і Польського королівства. В цей час джерелами права в Україні були Руська Правда та Судебники і Литовські Статути. Як і раніше за цими документами потерпілими від кримінальних посягань визнавалися тільки фізичні особи з наданням їм широких можливостей для захисту порушених прав» (с. 18). Такій підхід законодавця XIV-XVII ст. уявляється природним, оскільки економічні відносини ще не були такими розвиненими, як зараз.

– використовуючи Рекомендацію Res (2006 р.) Кабінету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів (14.06.2006 р.) автором не враховано, що п. 1.1. Рекомендацій визначає, що в цих рекомендаціях термін «потерпілий» використовується тільки для визначення фізичної особи. Отже, ці Рекомендації спеціально прийняті з метою створення механізму захисту потерпілої - фізичної особи, що не свідчить про небажання світової спільноти захищати особу юридичну.

- також потрібно звернути увагу на деякі неточності у використанні даних опитування. Зокрема, на с. 19 наводиться текст «Із 150 опитаних нами слідчих 90 % не підтримують цю новелу КПК України [див. додаток А]», однак п. 18 Анкети свідчить про протилежне. На питання п. 18 "Чи підтримуєте Ви новелу КПК України 2012 року про надання процесуального статусу потерпілого юридичним особам, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди?", були дані наступні відповіді:

а) так, підтримую – 135 (90 %);

б) ні, не підтримую – 15 (10 %).

Отже більшість практичних працівників все ж підтримують запроваджену новим КПК України новелу.

5. На с. 100 автором пропонується з метою підвищення ефективності правової допомоги потерпілому наділити його представника-адвоката такими правами: самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертиз. Однак, ця пропозиція вже втілена у законі. Так, відповідно до п. 4 ст. 15 Закону України «Про судову експертизу» проведення судових експертиз, обстежень і досліджень у кримінальному провадженні державними спеціалізованими установами, судово-медичними та судово-психіатричними установами на замовлення підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, їх захисників, законного представника, потерпілого, його представника здійснюється за рахунок замовника.

6. На с. 120 автор вносить пропозицію про доцільність створення при Міністерстві юстиції України спеціальної адвокатської служби для надання потерпілим безоплатної правової допомоги у кримінальних провадженнях з віднесенням цієї категорії адвокатів до державних службовців. Однак, запропонувавши адвокатську службу при Міністерстві юстиції України, здобувач не врахував, що відповідно до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» адвокатура України - недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом (ст. 2). Адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб (ст. 5).

Слід, проте, зазначити, що висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку здійсненого дослідження, не знижують високий рівень дисертаційної роботи, мають подекуди дискусійний характер, обумовлені непростим вектором дослідження, великою кількістю в ньому складних теоретичних питань, а тому не можуть негативно позначитися на загальній позитивній оцінці, науковій новизні та практичній значимості представленої до захисту роботи.

ВИСНОВОК

1. Дисертація Кавуна Дмитра Юрійовича на тему: «Кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні», є кваліфікаційною науковою працею, в якій здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення наукового завдання, що полягало у визначенні кримінального процесуального механізму забезпечення прав і законних інтересів потерпілого (фізичної особи) під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, а також розкритті його правових, структурних та функціональних аспектів.

2. Опанована дисертація цілком відповідає встановленим вимогам до кандидатських дисертацій, передбачених п. п. 9, 11, 13, постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 № 567 «Про затвердження порядку присудження наукових ступенів»

3. Кавун Дмитро Юрійович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ

**Завідувач кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
доктор юридичних наук, професор**

О. В. Капліна

**Вчений секретар
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
кандидат юридичних наук, доцент**

Л. В. Лейба

16 лютого 2017 р.